

Analyzing trade union and political action of teachers and students of Qazvin province in the process of victory of Islamic revolution (1978-1979)

Yaser Karimi Gilayeh^{*}, Baqar Ali Adelfar^{**}

Hojjat Fallah Totkar^{***}, Mohsen Bahramnejad^{****}

Abstract

In the victory process of the Islamic revolution, social forces were present in the form of different social classes and layers. The teachers and students were one of the most important new social forces, which, due to the blocking of the political space and non-participation in the power structure, sought to carry out fundamental reforms in the way power was exercised in the country based on Imam Khomeini's statements. The teachers and students of Qazvin city and its subordinate parts were among the most important active and critical social forces who challenged the structure of governments with different methods and with their extensive and continuous presence in protests, marches and the mobilization of passive political forces strongly in creating an action. They were in charge of a comprehensive revolution.

The purpose of this research is to investigate the actions of teachers and students of Qazvin city towards the ineffective policies of the Pahlavi government and their role in the political mobilization of the masses of the people in the process of victory of the

^{*} PhD student of Islamic Revolution at Imam Khomeini International University (RA) (Corresponding Author),
yaserkarimi65@yahoo.com

^{**} Associate Professor of the Department of History, Imam Khomeini International University (RA),
badelfar@yahoo.com

^{***} Associate Professor of the History Department of Imam Khomeini International University (RA),
h.fallah1347@gmail.com

^{****} Associate Professor of the Department of History, Imam Khomeini International University (RA),
bahramnejad1345@yahoo.com

revolution. The method and approach of this research is descriptive and analytical based on documentary sources, oral history and library. The findings of the research show that teachers and students were among the pioneers of the protest against the Pahlavi regime in Qazvin city and played an important role in organizing and guiding people to the revolution.

Keywords: teachers, students, Imam Khomeini, Islamic Revolution, Qazvin.

Introduction

In this article, we examine the role of teachers and students of Qazvin city in the victory process of the Islamic Revolution. The available archival sources and documents show that since the early fifties and especially in the last two years leading to the revolution, the activities of Qazvin city students were limited to improving the quality and raising the quantitative and qualitative level of their social and cultural life. , by taking inspiration from Imam Khomeini's political and campaigning nature, it has changed its nature to union and political activism. They played an influential role in the reproduction and distribution of Imam's announcements, writing revolutionary slogans, closing schools, writing union and political resolutions, and organizing gatherings. Documents and reports testify that they were present in all scenes and due to their social status among different strata of society, with deliberate and purposeful behavior, such as extensive communication networks, they brought other passive sections of society to the revolution and the spreading of the discourse of Islam.

Materials & method

The research method and approach is descriptive and analytical based on documentary sources, oral history and library. Based on the statistical chart, the findings of the research show that teachers and students were among the pioneers of the protest against the Pahlavi regime in Qazvin city and played an important role in raising awareness, organizing and guiding the people to the revolution.

Discussion

According to the information and data available in the explanation of contemporary social and political movements, teachers and students were among the most important active and critical social forces in the society. With their widespread presence in the streets and the political mobilization of passive forces, they have greatly contributed to

241 Abstract

the creation of comprehensive revolutionary actions. An example that also applies to the political behavior of teachers and students in Qazvin city. By forming civic and cultural centers and associations in the cities, they made other sections of the society aware. Their strikes and protests in the cities of Qazvin, Buin Zahra, Takestan and other large and small villages brought the revolution to the lower and passive layers of society

Conclusion

The findings of the research show that Qazvini teachers and students, who considered themselves part of a larger protest movement in the process of the victory of the Islamic Revolution, engaged in civil disobedience in various ways and participated in revolutionary activities at the city level. Sometimes they closed the market and participated in street clashes with the security forces and colored the streets with their testimony. According to the available figures, of the forty-five martyrs identified in the last two years leading to the revolution in Qazvin city, fourteen were students and one was a teacher, which shows the active presence of teachers and students in the revolutionary action.

Bibliography

- Archive of documents of Qazvin art field, Document No. 3828/25 dated 10/18/57. No. 2534/25 dated 3/10/57. No. 3819/25 dated 14/10/57.
- Archive of Qazvin Province Martyrs and Martyrs Foundation, Qazvin Islamic Revolution Prosecutor's Office report regarding the incident of July 7, 1357 in Qazvin.
- Report No. 8 of the military governorate of Qazvin and its suburbs to Timsar of the military governorate of Tehran and its suburbs, 7/25/57.
- Islamic revolution according to Savak documents, (1383), 6&11&13&14&19 book, Tehran: Ministry of Information Historical Documents Review Center.
- The Islamic revolution according to the documents of Savak of Qazvin province, (2013), books 1 to 4, 2nd edition, Tehran: Center for the Study of Historical Documents.
- Mosques of Qazvin province according to the documents of SAVAK, (2015), Tehran: Center for Historical Documents of the Ministry of Information.
- Pars news agency bulletin, 1357 Iranian National Radio and Television Bulletin, 1357. ayandegan, 1357. Ettela'at, 1357. Rastakhiz, 1357. Kayhan, 1357.
- Interview with Amir Abadi, (1389), contained in Surah Qazvin magazine, number 2.
- Interview with Hassan Asgharzadeh, (1389), included in Surah Qazvin magazine, number 2.
- An interview with Mrs. Shekove Far, (2012), included in Surah Qazvin magazine, number 4.
- Interview with Zahra Abdul Razzaghi, (1389), included in Surah Qazvin magazine, number 2.

Abstract 242

Interview with Fatemeh Haji Amiri, (1400), included in Hasan Shakibzadeh, Aineh Sabouri, Qazvin: Shakibzadeh Publications.

Interview with Mohammad Hossein Khaksaran, (1389), included in Surah Qazvin magazine, number 2.

واکاوی کنش صنفی - سیاسی معلمان و دانش‌آموزان استان قزوین در فرآیند پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۵۶-۱۳۵۷ ش)

یاسر کریمی گیلایه*

باقرعلی عادلفر**، حجت فلاح توتکار***، محسن بهرام نژاد****

چکیده

در فرآیند پیروزی انقلاب اسلامی ایران نیروهای اجتماعی در قالب اقشار و لایه‌های اجتماعی مختلف حضور داشتند. قشر معلم و دانش‌آموز در زمره‌ی مهمترین نیروهای اجتماعی جدید بودند که به علت انسداد فضای سیاسی و عدم مشارکت در ساختار قدرت، خواهان انجام اصلاحات بنیادین در نحوه توزیع قدرت در ذیل رهنمون‌های امام خمینی در کشور بودند. معلمان و دانش‌آموزان قزوینی با روش‌های مختلف، ساختار سیاسی حکومت را به چالش کشیده و با حضور مستمر در اعتراضات و راهپیمایی‌ها دست به کنشگری انقلابی زدند.

هدف این پژوهش بررسی کنش معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین به سیاست‌های ناکارآمد حکومت پهلوی و نقش آنان در بسیج سیاسی توده‌های مردم در فرآیند پیروزی انقلاب است. با این رویکرد پرسش اصلی این است که معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین چه نقشی در شکل‌دهی و انسجام سیاسی نیروهای اجتماعی در فرآیند پیروزی انقلاب اسلامی داشته‌اند؟ در فرضیه پژوهش می‌توان اذعان نمود که معلمان و دانش‌آموزان از مهمترین نیروهای اجتماعی

* دانشجوی، دکترای گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی ره، قزوین، ایران (نویسنده مسئول)، yaserkarimi65@yahoo.com

** دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران، badelfar@yahoo.com

*** دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران، h.fallah1347@gmail.com

**** دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران، bahramnejad1345@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۰۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۰۴

فعال و منتقد در جنبش‌های اجتماعی معاصر هستند که با حضور گسترده خود در بستر خیابان‌ها و بسیج سیاسی نیروهای منفعل سهم گسترده در ایجاد یک کنش انقلابی فراگیر دارند. انگاره‌ای که در خصوص رفتار سیاسی معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین نیز صدق می‌کند.

روش و رویکرد این پژوهش به شکل توصیفی - تحلیلی با تکیه بر منابع اسنادی، تاریخی شفاهی و کتابخانه‌ای است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که معلمان و دانش‌آموزان از پیشگامان جریان اعتراضی با رژیم پهلوی در شهر قزوین بوده و نقش مهمی در سازمان‌دهی و هدایت مردم به جریان انقلاب داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: معلمان، دانش‌آموزان، امام خمینی، انقلاب اسلامی، قزوین.

۱. مقدمه

معلمان و دانش‌آموزان از فعال‌ترین نیروهای اجتماعی در جوامع معاصر هستند که نقشی پیچیده در تحولات اجتماعی و سیاسی آن دارند. آنان در کنار طیف وسیعی از نیروهای اجتماعی هم‌سطح همچون؛ نویسندگان، اساتید، دانشجویان، هنرمندان، ناشران، وکلا، مدیران و نظامیان قرار می‌گیرند که نقطه‌ی اشتراک همه آنان سواد و علم‌آموزی است، هر چند از لحاظ درآمدی و منزلت اجتماعی تفاوت‌های بنیادینی با دیگری دارند.

ساختار قدرت در ایران مانع از شکل‌گیری قشرهای اجتماعی مستقل از دولت در دوران حکومت پهلوی می‌شد. با این وجود معلمان و دانش‌آموزان که جایگاهی مستقل‌تر از سایر طبقات اجتماعی در ساختار اجتماعی و سیاسی جامعه داشتند، تلاش می‌کردند تا در ذیل رهنمون‌های رهبری ساختارشکن و با نقد قدرت، خلاء ناشی از فقدان نهادهای مدنی را پر نمایند. آگاهی‌بخشی و تمایل به مشارکت فعال در عرصه سیاسی و اجتماعی در ساختار نهاد آموزشی نهادینه شده است به همین خاطر با شروع مبارزات علنی علیه حکومت پهلوی، گروهی از معلمان و دانش‌آموزان به همیاری دیگر فعالان انقلابی کوشیدند فضای استبدادی و خفقان‌آور جامعه را به چالش بکشند. معلمان در کنار دانش‌آموزان برای انسجام‌بخشی حرکت‌های انقلابی به تشکیل انجمن‌های مدنی در شهرهای کوچک و بزرگ همت گماشتند. اسناد موجود نشان می‌دهند که از اوایل دهه‌ی پنجاه و بخصوص در دو سال پایانی منتهی به انقلاب، فعالیت صرفاً صنفی دانش‌آموزان قزوینی که در جهت بهبود کیفیت و بالابردن سطح کمی و کیفی زیست اجتماعی و فرهنگی آنان خلاصه می‌شد، با الهام‌گیری از منش سیاسی و

واکاوی کنش صنفی - سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۲۴۵

مبارزاتی امام خمینی به کنشگری صنفی - سیاسی تغییر ماهیت داده است. در نتیجه فعالیت آنان در زمینه‌ی شعارنویسی، تعطیلی کلاس‌ها، شکستن شیشه‌های بانک‌ها، تجمعات اعتراضی و درخواست آزادی زندانیان سیاسی روزه‌روز گسترده‌تر شد. بنابراین آشنایی با روند مبارزات معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین، فهم کارکرد و فرآیند سیاسی شدن و نحوه‌ی تعامل و ائتلاف آنان در رفتارهای اعتراضی و انقلابی از مسائل مهم پژوهش حاضر است.

۲. پیشینه پژوهش

بررسی منابع منتشر شده بیانگر آن است که تاکنون پژوهش کامل و مستقلی در ارتباط با موضوع پژوهش صورت نگرفته است. با این وجود در برخی از آثار اشاراتی کوتاه و پراکنده به برخی از فعالیت‌های سیاسی معلمان و دانش‌آموزان استان قزوین در انقلاب شده است.

مرکز بررسی اسناد تاریخی وابسته به وزارت اطلاعات مجموعه‌ای از اسناد منتخب را تحت عنوان «انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین» (۲جلد: ۱۳۹۳) و «مساجد استان قزوین به روایت اسناد ساواک» (۱۳۹۵) منتشر کرده است که در آن گزارشاتی محدود در خصوص فعالیت‌های صنفی و سیاسی معلمان و دانش‌آموزان در کنار سایر نیروهای اجتماعی مبارز وجود دارد. حسن شکیب‌زاده در کتاب مصور «قزوین ۵۷» (۱۳۹۲) تلاش نموده تصاویر و خلاصه‌ای از سرگذشت ۵۰ نفر از شهدای استان قزوین در جریان انقلاب را گردآوری نماید که در برخی از آن‌ها، تصاویر معلمان و دانش‌آموزان به چشم می‌خورد. با این وجود در نقد منابع فوق باید اذعان نمود که در این آثار عملاً در باب چگونگی و چرایی شکل‌گیری جریان انقلاب در قزوین هیچ‌گونه تحلیلی ارائه نشده و صرفاً به ثبت اسناد، گزارشات و تصاویر مردم در جریان انقلاب اسلامی محدود شده است. همچنین در این آثار به مسئله اصلی پژوهش حاضر (واکاوی کنش صنفی - سیاسی معلمان و دانش‌آموزان قزوین در فرآیند پیروزی انقلاب اسلامی) پرداخته نشده است.

۳. وضعیت نهادهای آموزشی در آستانه انقلاب در قزوین

در دوره پهلوی دوم، تأسیس مراکز آموزشی نوین در سراسر کشور رشد شتابانی گرفت. واحدهای آموزشی بسیاری در شهرها، دهستان‌ها و روستاها به وجود آمد که در تأسیس بسیاری از آن‌ها، نهاد روحانیت نقشی چشمگیر داشت. طبق آمارهای موجود، بین سال‌های

۱۳۳۹ تا ۱۳۵۵ تعداد دانش آموزان دبیرستان‌ها از ۲۵۰ هزار نفر به بیش از ۹۰۰ هزار نفر افزایش یافت (اشرف، ۱۳۸۶: ۸۷). قوانین سخت‌گیرانه‌ای جهت ترویج و گسترش جریان آموزش مقدماتی در کشور به تصویب رسید. از جمله تصویب قانون تعلیمات اجباری در ۵ مرداد ۱۳۲۲ در ۱۶ ماده و ۸ تبصره که «براساس آن دولت مکلف شد، از سال ۱۳۲۲ تا مدت ۱۰ سال، آموزش ابتدائی را در تمام کشور به تدریج عمومی و اجباری سازد» (دبیرسیاقی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۵۰۴).

طبق آمار و گزارشات موجود از زمان شکل‌گیری تعلیمات نوین آموزشی در قزوین تا پیروزی انقلاب اسلامی، حدود ۱۳۸ واحد آموزشی در شهر قزوین، ۷۵ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی آبیک، ۹۴ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی آوج، ۶۵ واحد آموزشی در اقبالیه، ۸۶ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی بویین‌زهرا، ۴۹ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی تاکستان، ۱۲۱ واحد آموزشی در منطقه رودبار الموت و رودبار شهرستان، ۶۰ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی ضیاءآباد، ۶۰ واحد آموزشی در منطقه فرهنگی طارم سفلی، ۵۷ واحد آموزشی در منطقه قازان در قالب دبستان، دبیرستان، هنرستان، آموزشگاه، انستیتو و مدرسه فعالیت داشتند (همان، ج ۲، صفحات مختلف).

ساختار نظام نوین آموزشی در ایران از بدو پیدایش تا پیروزی انقلاب اسلامی با تغییراتی در بستر زمان همراه بود. نظام نوین آموزشی در آغاز به دو مقطع ابتدایی و متوسطه تقسیم می‌شد که مدت تحصیل در ابتدایی (دبستان) شش سال و در متوسطه (دبیرستان) هم شش سال (منقسم به دو دوره سه ساله) بود. محل تحصیل دوره ابتدایی «دبستان» و مدرس این دوره را «معلم» و محل تحصیل دوره متوسطه را «دبیرستان» و مدرس این دوره را «دبیر» می‌نامیدند. از ابتدای سال ۱۳۳۵ دوره شش ساله دبیرستان به یک دوره پنج ساله با امتحان نهایی و یک دوره یک ساله در سه رشته ادبی، ریاضی و طبیعی تقسیم گردید. در ۱۵ آذر ۱۳۴۳ قانون تفکیک وزارت فرهنگ و تشکیل وزارت آموزش و پرورش در ۸ ماده و ۲ تبصره به تصویب رسید. یکسال پس از آن در طرح اصلاح نظام آموزش و پرورش ایران، برای اولین بار بعد از دوره ابتدایی، دوره راهنمایی تحصیلی با عنوان مرحله دوم آموزش همگانی پیش‌بینی شد که می‌بایست از سال ۱۳۵۰ به مرحله اجراء درآید. بنابراین در سال ۱۳۵۰ نظام آموزشی جدید به سه دوره‌ی، ابتدایی (پنج‌سال)، راهنمایی (سه‌سال) و دبیرستان (چهارسال) منقسم گشت و امتحان سال آخر ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان نهایی شد (صافی، ۱۳۹۲، ص ۸۲؛ دبیرسیاقی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۵۰۱-۵۰۳).

در بُعد سیاسی و فکری، سیاست کلی نظام آموزشی در دوران پهلوی اول و دوم کارکردهای متفاوتی را تجربه نمود. نظام آموزشی در دوره رضاشاه پهلوی روند الگوگیری از نظام آموزشی سکولار غرب را ادامه داد و سیاست‌های دین ستیزانه و توجه به ناسیونالیسم فرهنگی باستانگرا مورد تاکید قرار گرفت. در حالی که دوره‌ی پهلوی دوم شاهد رشد ناسیونالیسم بیگانه‌ستیز، احیا و گسترش فرهنگ مذهبی در میان معلمان و دانش‌آموزان بود (دلآوری، ۱۳۹۰، ص ۲۲۱). در این برهه تاریخی برای حفظ و اشاعه‌ی فرهنگ اسلامی در برابر تقلید صرف از فرهنگ غربی، نیروهای مذهبی اقدام به تاسیس مدارس اسلامی نمودند، مدرسی که بین علوم روز و معارف و اخلاق اسلامی آمیختگی ایجاد می‌کرد (برای مطالعه جایگاه نهاد روحانیت در تکفل مسئله آموزش نوین در قزوین نگاه کنید به: دبیرسیاقی، ۱۳۸۱). اوج‌گیری سیاست اقتدارگرایانه شاه در دهه پنجاه، با بازآفرینی نگرش‌های فکری و فرهنگی دوران رضاشاهی بر مبنای الگوی غربگرایانه همراه بود که بازخوردهای صنفی و سیاسی نهادهای فرهنگی بخصوص فرهنگیان و دانش‌آموزان را به دنبال داشت.

۴. رشد سیاسی دانش‌آموزان و فعالیت‌های انقلابی آنان

گسترش و توسعه نظام آموزشی غرب‌محور، شکل‌گیری و دگرگونی‌های بنیادین درون طبقاتی در سلسله مراتب طبقات اجتماعی جامعه ایران را به دنبال داشت. سیاست‌های نامتوازن اقتصادی - اجتماعی حکومت پهلوی باعث مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها، عمیق‌تر شدن شکاف طبقاتی، رشد دوگانگی فرهنگی و بحران هویت در میان نیروهای اجتماعی نوپدید همچون معلمان و دانش‌آموزان گردید. عوامل فوق به همراه ناتوانی حکومت در پاسخ‌گویی به تقاضاهای عمدتاً صنفی گروه‌های اجتماعی در کنار وجود ایدئولوژی‌های متعارض و رهبری ساختارشکن، نیروهای اجتماعی ناراضی را به پیوستن و انجام یک عمل جمعی بسیج کرد. به تعبیر رابرت تدگر ایدئولوژی، «جامعه نامتعادل را به گروهی از افراد هم‌پیمان که درصدد تغییر ساختار نظام هستند»، برای ایجاد یک کنش جمعی فرا می‌خوانند (۱۳۷۷، ص ۲۱۰).

در دهه پنجاه، گفتمان «اجتهادی - انقلابی» به رهبری امام خمینی بر دیگر ایدئولوژی‌های ملی‌گرایانه و چپ‌گرایانه غیرفعال شده موجود برتری یافت و فراتر از هر خرده‌گفتمان دیگر، مهمترین ایدئولوژی مبارزه برای شکل‌دهی به بسیج جمعی جهت انجام یک کنش فراگیر تبدیل گردید.

به هر حال، شناخت و نقد ایدئولوژی‌ها و هدایت فکری محصلان و مبارزان انقلابی از وظایف مهم روشنفکران جوان بود. بسیاری از معلمان مبارز بر این باور بودند که علاوه بر تدریس الفباء و متون درسی به دانش‌آموزان، باید «درس خوب زیستن» هم به آنان آموخته شود (شرافت، ۱۳۹۷، ص ۱۱۷). جان دیویی در کتاب «مدرسه و شاگرد» بر این باور است که مدارس باید «مجموعه‌ای واقعی از زندگی اجتماعی» باشند. به باور وی آموزش باید به گونه‌ای باشد که «عادات فرهنگی معینی را در کودکان پیروند و در آن‌ها مهارت‌های لازم ایجاد کند تا بتوانند با دنیایی که در آن زیست می‌کنند، گفت‌وگو کنند» (۱۳۲۶، ص ۱۲۱-۱۲۸). با این رویکرد، معلمان در دهه پنجاه، آموزش را به عنوان فعالیتی برای کسب آزادی معنا کردند و با اشاعه‌ی اندیشه‌های ایدئولوژیک خود سعی در همگامی دانش‌آموزان در گفتمان‌های اعتراضی نمودند. آنان در دو سال پایانی رژیم پهلوی بیش از هر گروه اجتماعی دیگر در هر شکل از فعالیت‌های اعتراضی و انقلابی شرکت جستند.

علاوه بر کارکرد معلمان به عنوان ناقدان مکاتب فکری و نقش آگاهی‌بخشی آنان از «من» آگاهی‌دهنده به «ما»ی آگاهی‌شونده؛ هیئت‌ها، کانون‌ها و انجمن‌های زیادی در شهرها بودند که نقش مهمی در ارتقای سطح فکری و انقلابی توده‌های مردم و دانش‌آموزان داشتند. از جمله هیئت‌های مطرح در شهر قزوین «هیئت متوسلین به طفلان مسلم» بود. این هیئت به سرپرستی محمود میزبان (طلبه در قم) و رضا یزدان‌پناه (ناظم دبستان زربان قزوین) در سال ۱۳۴۴ تشکیل گردید. هیئت به طور هفتگی و سیار جلسات خود را منعقد و به نشر احکام مذهبی می‌پرداخت اما به تدریج و بخصوص از سال ۱۳۵۰ گفتگو درباره جریان‌ات مختلف سیاسی، اجتماعی، توضیح رسالات و جزوات امام خمینی را در دستور کار خود قرار داد (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۴۴۸). دانش‌آموزان و فرهنگیان از جمله اعضای ثابت این هیئت بودند (همان، ج ۲، ص ۶۳؛ مساجد استان قزوین به روایت اسناد ساواک، ۱۳۹۵، ص ۱۴۰ و ۱۵۳). «هیئت فیض‌بخش جوانان حسینی» هیئت دیگری بود که در سال ۱۳۴۹ با هدف تبلیغ شعار دینی و اخلاقی و نشر سخنان و دیدگاه‌های امام برای جوانان تشکیل شد. اعضای مؤسس آن ۷۰ نفر بودند و محل تشکیل جلسات هیئت در مساجد سطح شهر و با گسترش جریان مبارزه در منازل اعضاء بود. دانش‌آموزان از اعضای همیشه حاضر و فعال در هیئت مذکور بودند (همان، ص ۹۱-۱۲۶). «کانون ناشرین حق» نیز از جمله کانون‌هایی بود که تحت نظر آقایان محمدابراهیم باریک‌بین و سیدعلی جزمه‌ای در سال‌های پایانی دهه چهل شکل گرفت. عناصر اصلی آن را جوانان ۱۵ تا ۱۸ سال تشکیل می‌دادند. طبق گزارش

واکاوی کنش صنفی - سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۲۴۹

اسناد محرمانه ساواک در تیرماه سال ۱۳۴۹ حدود ۳۰ دانش‌آموز در جلسات این کانون شرکت می‌جستند (همان، ص ۱۲۴؛ انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۳۴۷، ۲۸۷). دانش‌آموزان در این هیئت‌ها و کانون‌ها علاوه بر مطالعه کتاب‌های مشخص مذهبی و اطلاعیه‌ها و بیانیه‌های امام، با مباحثی از مکاتب اقتصادی جهان آشنا می‌شدند و چگونگی نقد آن مکاتب را می‌آموختند (مساجد استان قزوین به روایت اسناد ساواک، ۱۳۹۵، ص ۱۶۲-۱۶۴). «مجمع علمی و اسلامی جوانان قزوین»، کانون مذهبی - سیاسی بود که به سرپرستی محمدحسین خاکساران و سیدحسن حاج سیدجوادی معروف به دبیر، دبیردبیرستان‌های قزوین از سال ۱۳۴۴ فعالیت خود را آغاز کرد. دانش‌آموزان و معلمان از مخاطبین اصلی آن بودند. قدرت‌الله چگینی از بنیان‌انجمن «ناشرین حق» و «هیئت جانبازان حسینی»، شاخص‌ترین عضو فرهنگی مجمع بود. وی دبیر دبیرستان‌های ثریا و شهیدی بود و سرپرستی جلسات مجمع شاخه خواهران - انجمن دوشیزگان بعدی - را بر عهده داشت که طیف وسیعی از دانش‌آموزان و بانوان فرهنگی را دربر می‌گرفت (نصری، ۱۳۸۹، ص ۴۴-۴۵؛ شکوه‌فر، ۱۳۹۲، ص ۱۷). بنابراین دانش‌آموزان به ویژه در مقطع دبیرستان با حضور در مساجد، هیئت‌ها و انجمن‌ها فضای سنتی - مذهبی را با همکاری روحانیون و معلمان هوادار امام‌خمینی به فضای مذهبی - معترضانه و انقلابی تبدیل کرده بودند.

به تدریج از سال تحصیلی ۵۱- ۱۳۵۰ تحت تأثیر ساختارهای در حال تغییر نظام جهانی و مخالفت‌های چندین ساله و ایدئولوژیک امام خمینی با حکومت مرکزی، اعتراضات دانش‌آموزی و معلمان رنگ و بوی سیاسی به خود گرفت. آنان در چهره امام خمینی، مرجع مذهبی معترضی را می‌دیدند که بر ضد دیکتاتوری وابسته، شجاعانه ایستادگی کرده بود. از این‌رو همواره به پیگیری مستمر پیام‌ها و متن سخنرانی‌های وی می‌پرداختند و به مطالعه و پخش مخفیانه آن اقدام می‌کردند.

فعالیت‌های سیاسی در بین دانش‌آموزان قزوینی از سال ۱۳۵۱ به وضوح قابل مشاهده است. آنان در مباحث خود علناً قدرت حاکم و بنیان‌های مشروعیت‌بخش آن را به چالش می‌کشیدند و شعارهای تند و رادیکالی علیه رژیم و شخص شاه به کار می‌بردند. به عنوان مثال طبق اسناد شعارهایی همچون «شاه، قاتل جوانان بی‌گناه است»، «مرگ بر شاه خائن و مزدور»، «نابود باد رژیم شاه»، «مرگ بر یزید» و «مرگ بر آریا مهر» در راهروها و دیوار مدارس و اماکن عمومی به صورت گسترده قید شده بود (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۱۸۰-۱۷۹؛ ج ۳، ص ۷۶، ۱۱۴، ۲۱۴).

علاوه بر شعارنویسی، دانش‌آموزان در مدارس به شیوه‌ای بارزتری در بین همکلاسی‌های خود وارد مباحث سیاسی و انتقادی می‌شدند. به عنوان مثال دانش‌آموزی در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۵۱ در بین همکلاسی‌های خود اذعان نموده بود که «شاه حق یک عده را پایمال کرده و ضعیف‌کشی می‌کند» (همان، ج ۲، ص ۱۶) یا دانش‌آموزی دیگر در مراسم رژه بزرگداشت انقلاب ششم بهمن در سال ۱۳۵۱ در نزدیکی سبزه‌میدان، شعار «مرده‌باد شاهنشاه آریامهر» را سر داد (همان، ص ۱۱۰). به نظر می‌رسد این نخستین‌بار باشد که در میان جمعیت زیاد و در روزی مهم، دانش‌آموزی اقدام به دادن شعار مرگ بر شاه نموده باشد. در هر صورت رویکرد رفتاری دانش‌آموزان نشان از تضعیف مشروعیت نظام در بین آنان بود.

از دیدگاه روان‌شناختی، نوجوانان در سنین ۱۳ تا ۱۸ سال بسیار تحریک‌پذیرند و در کوچک‌ترین فرصت به دنبال آشوب‌های پر سروصدا و هیجان می‌باشند. طبق گزارش‌های موجود، در جریان انقلاب، بیشتر تظاهرات خشونت‌آمیز را آنان برگزار می‌کردند. پس از پایان کلاس به خیابان‌ها می‌رفتند و در فعالیت‌های درگیرانه شرکت می‌جستند. به تدریج و با گسترش روند انقلاب علاوه بر آن که شعار «مرگ بر شاه» را به وفور در اعتراضات خود به کار می‌بردند، اقدام به پاره کردن تصاویر شاه و فرح در دیوار مدارس و صفحات اول کتاب خود نمودند (همان، ص ۳۳۲، ۳۵۷). هرچقدر به روزهای منتهی به پیروزی انقلاب نزدیک می‌شویم، با توجه به جبهه‌گیری‌های امام در برابر حکومت و هدایت نیروها به کنش عمل‌گرایانه، درگیری‌ها و خشونت‌ها شکل شدیدتری به خود می‌گیرد. گزارش‌های ساواک از فعالیت‌های خشونت‌گرایانه دانش‌آموزان قزوینی در دو سال پایانی منتهی به انقلاب مانند؛ شکستن شیشه بانک‌ها، سینماها، کشف تعدادی اسلحه و مواد منفجره و تحریک و تشویق مردم به جنگ مسلحانه حکایت دارد (همان، ج ۳، ص ۲۲۵، ۲۲۰؛ ج ۴، ص ۲۵۷، ۱۸).

حضور همیشگی دانش‌آموزان در راهپیمایی‌ها، صغر سن و محدودیت‌های سازمان ساواک جهت زندانی نمودن آن‌ها، سبب شده بود که آنان به جامعه هدف انقلابیون جهت توزیع اعلامیه‌ها، نوشتن شعارها و برگزاری اعتراضات تبدیل شوند (نک؛ همان، ج ۲، ص ۲۷۳، ۲۶۴؛ ج ۳، ص ۵۵، ۴۹؛ ج ۴، ص ۲۰). مبارزان انقلابی برای توزیع سریعتر اطلاعیه‌های امام، آن‌ها را در ساعتی مخصوص که دانش‌آموزان در حیات مدرسه باشند به تعداد زیاد به داخل مدرسه پرتاب می‌کردند و دانش‌آموزان آن اعلامیه‌ها یا اطلاعیه‌ها را برداشته و در بین خانواده‌ها و مردم توزیع می‌نمودند (همان، ج ۲، ص ۲۷۳).

قاسم حق‌شناس از فرهنگیان مبارز قزوین در خصوص چگونگی توزیع اعلامیه‌ها و نوشتن شعارها در معابر اذعان می‌کند:

کاغذ بسیار کم بود، هر برگ از آن اعلامیه‌ها همچون ورق طلا می‌بایست دست به دست گردد تا همه مردم از متن اعلامیه باخبر شوند و برای همه بیان کنند، پخش اعلامیه‌ها اغلب شبانه و مخفیانه امکان پذیر می‌شد. نوشتن شعارهای انقلابی نیز خیلی سریع، شبانه در کوچه پس کوچه‌ها با وسایلی همچون زغال، گچ، مازیک و اسپری توسط معلمان انقلابی و دانش‌آموزانشان انجام می‌گرفت (۱۳۹۵، ص ۱۴۱).

فرد دیگری از نوشتن اعلامیه‌ها با کاربن و نقش گسترده‌ی معلمین در توزیع آن‌ها در مدارس و سطح شهر اشاره می‌کند (عبدالرزاقی، ۱۳۸۹، ص ۶۷). محدودیت‌های ارتباط رسانه‌ی جمعی، عده‌ای از فرهنگیان و دانش‌آموزان را بر آن داشت تا برای تکثیر اعلامیه‌ها و اطلاعیه‌ها اقدام به سرقت ماشین پلی‌کپی از مدارس نمایند. شمار زیادی از گزارش‌های محرمانه اسناد ساواک در دو سال واپسین رژیم پهلوی به این امر اختصاص دارد (نک: انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۳، ص ۱۷۵؛ ج ۴، ص ۲۵۲).

۵. معلمان و دانش‌آموزان؛ پیشگام در انتقال آگاهی

روحانیون، بازاریان، معلمان و دانش‌آموزان را می‌توان مهمترین نیروهای اجتماعی فعال و پیش برنده‌ی انقلاب دانست. معلمان بسان رسانه‌های ارتباطی نقش تسهیل‌کننده‌ای در گرایش به انقلاب و ایجاد رفتار جمعی داشتند. آنان همچون «مبلغان دوره‌گرد» در «هنگام فقدان سایر رسانه‌ها، به‌عنوان کارگزاران ارتباطی» عمل می‌کردند (گر، ۱۳۷۷، ص ۳۲۴).

بدون تردید ظهور یک جنبش اجتماعی، مستلزم دگرذیسی در آگاهی و رفتار است. تغییر در آگاهی زمانی به وقوع می‌پیوندد که مردم به آن درک و تجربه برسند که نظام حاکم مشروعیت خود را از دست داده و اقتدار آن ناعادلانه و نادرست است (پایون، ۱۳۹۳، ص ۱۸۵). آسیب‌شناسی ساختار حکومت، دست‌یابی به آگاهی سیاسی و انتقال آن برای نیروهای اجتماعی نوپدید و توده‌های مردم و ایجاد یک هویت وحدت‌بخش از کارکردهای درون سازمانی معلمان در مدارس و جامعه بیرون از آن بود. بی‌تردید جوهره‌ی سیاسی انقلاب، گسترش سریع آگاهی سیاسی و بسیج سریع گروه‌های جدید منفعل در سیاست است (هانتینگتون، ۱۳۹۶، ص ۳۸۸). آگاهی‌بخشی معلمان با کارکردهای سیاسی رژیم ارتباط تنگاتنگ داشت. اقدامات حکومت فرصت‌های لازم جهت شکل‌یابی جنبش همگانی برای دست‌یابی به یک عمل جمعی را به

کنشگران داد. منظور از فرصت‌های لازم آن است که گاهی حوادثی کاملاً اتفاقی رخ می‌دهد که فرصت‌هایی برای دنبال کردن هدف‌های انقلابی فراهم می‌آورد (تیلی، ۱۳۸۸، ص ۲۰). دو سال پایانی حکومت پهلوی شاهد وجود فرصت‌های بزرگ برای شکل‌یابی به یک عمل جمعی بود. رویدادهایی مانند درگذشت مشکوک آیت‌الله سیدمصطفی خمینی، نشر اعلامیه‌ای توهین‌آمیز نسبت به امام خمینی در روزنامه اطلاعات، برگزاری چهلم‌های پی‌درپی، آتش‌زدن سینما رکس آبادان و انتقال امام خمینی از عراق به پاریس از جمله فرصت‌های انقلابیون برای بسط و گسترش عمل جمعی بود. معلمان و دانش‌آموزان متأثر از اندیشه‌ها و مواضع سیاسی امام خمینی از فرصت‌ها فوق‌جهت اتحاد توده‌های ناخرسند برای ریشه‌کن کردن سامان لرزان سیاسی و اجتماعی بهره جستند. اعتراضات آنان در شهرهای قزوین، تاکستان و بوئین‌زهرا، انقلاب را به لایه‌های زیرین و منفعل اجتماعی کشانید.

دانش‌آموزان تلاش می‌کردند با دلایل عقلی، محصلان منفعل را به جریان مبارزه هدایت کنند. به عنوان مثال مجید خیاطان، دانش‌آموز کلاس سوم راهنمایی دبیرستان محمد قزوینی، دانش‌آموزان منفعل را به طرفداری از امام خمینی و مخالفت با شاه دعوت می‌کرد. وی جهت فرونشاندن امر ناهنجار و قبح عمل اجتماعی در جلوی آنان تصویر شاه را از کتاب‌ها پاره و به شکل وارونه به کتاب الصاق نمود (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۳، ص ۱۳۳). مصطفی اعصارزاده دانش‌آموز کلاس سوم راهنمایی مدرسه کاکاوند نیز محصلین را وادار به تظاهرات می‌کرد (همان، ج ۴، ص ۱۴۳). طاهرخانی دبیر آموزش و پرورش تاکستان، با برهان و دلیل افراد را بر علیه شاه تحریک می‌نمود (همان، ج ۳، ص ۲۵۸). بانوان فرهنگی نیز سهم زیادی در انتقال افکار انقلابی و تشویق دانش‌آموزان دختر به اعتراضات داشتند. به عنوان نمونه؛ ملیحه طاهری دبیر مدارس تاکستان در بین همکاران اذعان نموده بود که «ما زنان هم باید دوش به دوش برادران خود با رهبری اسلامی در تاکستان به مبارزات خود ادامه داده تا به هدف اصلی خود برسیم» (همان، ج ۳، ص ۳۶۲). زهرا عبدالرزاقی، دبیر مدرسه راهنمایی بهرام آبیگ قزوین به همراه همکار خود به نام فاطمه جمشیدبیگی در پوشش فعالیت مذهبی در کلاس به تحریک دانش‌آموزان می‌پرداختند (همان، ج ۳، ص ۶۲؛ شیرخانی، ۱۳۸۷، ص ۶۶، ۵۹). با شتاب‌گیری فرآیند انقلاب، مدیران مدارس که عملاً پشتیبان قدرت حاکم بودند در اقدامی اعتراضی، فعالیت ضد حکومتی خود را با «پاره نمودن پرچم و تمثال اعلیحضرت» نشان دادند (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۳۱۶، ۱۴۴؛ س.ش. ۲۵۳۴/۵۲۵، م ۵۷/۱۰/۳).

بسیج توده‌های منفعل برای رفتار جمعی، منحصر به محیط شهری نبود. معلمان و دانش‌آموزان از نقش بسیج‌گری خود در روستاهای دورافتاده آگاه بودند. به عنوان مثال غلامعلی گل‌محمدی، جمشیدی و ولی چگینی از دبیران قزوین، شبانه به روستاهای اطراف بوئین زهرا می‌رفتند و بر دیوار روستاها اعلامیه و اخبار نصب می‌کردند (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۳، ص ۷۵). یا مسعود میرزایی، دبیر ساکن تهران، هنگامی که به منزل پدرش در روستای شال می‌رفت، عده‌ای را به دور خود جمع و از قوانین مملکتی و شاه انتقاد می‌نمود (همان، ج ۳، ص ۳۸۱، ۲۶۶). محمد محمدرضایی دبیر دیگری بود که در روستای شال به تحریک مردم علیه قوانین مملکت و شاه می‌پرداخت. در گزارش محرمانه اسناد ساواک آمده است که وی «دبیر انتقالی از تهران به روستای شال و سردسته تمام تظاهرات است» (همان، ج ۳، ص ۲۹۲). او با همکاری عده‌ای از دبیران به نام‌های امرالله شکروی، غلامحسین نادری، مسعود آقامیرزایی، شیخ‌اسلامی و دانش‌آموزان مدارس، «هر روز در مسجد محله شال دور هم جمع می‌شدند و برای مردم بر علیه حکومت سخنرانی... و اهالی ده به‌ویژه جوانان را به برپایی تظاهرات و ایجاد ناامنی تشویق می‌نمودند» (همان، ج ۴، ص ۱؛ اسناد انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، ۱۳۸۱، ج ۱۱، ص ۲۴۸؛ مساجد استان قزوین به روایت اسناد ساواک، ۱۳۹۵، ص ۴۱۱).

تعطیلات تابستان مانع فعالیت‌های سیاسی معلمان و دانش‌آموزان نشد. مبارزان؛ ماه‌های شعبان و رمضان (تیر و مرداد ۱۳۵۷) را امکانی جهت بسیج سیاسی تعبیر کردند. تجمعات دانش‌آموزان قزوینی به شکل اعتراضات دسته‌جمعی از مردادماه شکل علنی به خود گرفت. آنان علاوه بر تظاهرات در دسته‌های ۲۰۰ و ۵۰۰ نفری (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۳، ص ۲۲۲، ۲۲۰). همراه با سایر گروه‌های مبارز در تحصنات و اعتراضات شرکت می‌نمودند. به عنوان مثال در روز بیست‌ویکم مردادماه تظاهرات درگیرانه‌ای در پی سخنرانی سیدعباس ابوترابی در خصوص «لزوم برقراری حکومت اسلامی در ایران» و «اعتراض به برقراری حکومت نظامی در اصفهان» به وقوع پیوست که با درگیری ماموران، کریم قفلی دانش‌آموز مقطع متوسطه به شهادت رسید و دو نفر مجروح شدند. این پیش‌آمد سبب انسجام جمعی و اعتراضی اقشار مختلف در قزوین گردید که حدود یک هفته به طول انجامید (همان، ج ۳، ص ۲۷۲، ۲۳۱؛ قزوین ۵۷، ۱۳۹۲، ص ۹۳).

در روز دهم شهریور جمعیتی در حدود پنج‌هزار نفر در مسجد شاه قزوین اجتماع نمودند. اجتماع‌کنندگان پس از انجام مراسم و اقامه نماز، در خیابان‌های شهر به راه‌پیمایی پرداختند. طبق

اسناد ساواک از گردانندگان اصلی تظاهرات بهرام معصومی و حسینی از دبیران مدارس قزوین بودند (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۳، ص ۳۳۹). تظاهرکنندگان در خیابان مولوی در مقابل کلانتری با مأمورین درگیر و در نتیجه یک نفر کشته و چند نفر مجروح گردیدند (همان، ج ۳، ۳۱۶؛ پیغام امروز، ش ۵۳۶۵، ص ۷). در این راهپیمایی گلوله‌ای به ران چپ دانش‌آموز شانزده ساله اهل بوئین‌زهرا بنام امین یمین‌لامعی محصل سال دوم راهنمایی اصابت کرد (کیهان، ش ۱۰۵۵۴، ص ۳۱؛ انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۳، ص ۳۲۷). گسترش تظاهرات، دولت را وادار به صدور اعلامیه حکومت نظامی در قزوین و ده شهر دیگر نمود (آبراهامیان، ۱۳۷۸، ص ۴۷۶؛ کرزمن، ۱۳۹۹، ص ۱۴۳). بررسی اسناد نشان می‌دهد که پس از اعلام حکومت نظامی، به مدت دو تا سه هفته در شهر قزوین شاهد اعتراضات آرام در بین کنشگران انقلابی هستیم اما با بازگشایی مدارس در مهرماه آرامش به پایان رسید و رویدادها با سرعتی شگرف به وقوع پیوستند. از سویی، دیدگاه نظام جهانی نیز از مهرماه نسبت به ایران تغییر کرد. آنان به این باور رسیده بودند که موقعیت شاه در نظام سیاسی ایران دچار تزلزل شده است. ویلیام سالیوان، سفیر آمریکا طی گزارشی تحت عنوان «فکر کردن به آنچه فکر نکردنی است» پس از تحلیل موقعیت سیاسی و ناکارآمدی حکومت در ایران ادعا کرد که امام خمینی پیروزمندانه به ایران بازمی‌گردد (۱۳۷۵، ص ۵۲۹-۵۳۰). این در حالی بود که کاخ سفید تمایلی نداشت «به چیزی بیاندیشد که نااندیشیدنی می‌نمود» (کرزمن، ۱۳۹۹، ص ۲۵). از سویی دیگر ناآرامی‌ها در داخل کشور در نیمه اول فصل پاییز با تبعید امام خمینی به پاریس به اوج خود رسید. معلمان با تحصن در خانه‌های معلم، مساجد و نشست‌های دورهمی به شرح اوضاع کشور می‌پرداختند و دانش‌آموزان نیز نقش‌های کلیدی در تظاهرات خارج از مدرسه ایفا می‌کردند. آنان به همراه دانشجویان در سازماندهی و مشارکت فعال نزدیک به نیمی از اعتصابی که در مهر و آبان به وقوع پیوست، همکاری داشتند. هرچند درباره‌ی حضور دانش‌آموزان قزوینی در اعتراضات نمی‌توان آمار دقیقی ارائه کرد اما گزارشات حاکی از مشارکت بالای دانش‌آموزان در تحصنات و راهپیمایی‌ها می‌باشد (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، ۱۳۸۲، ج ۱۳، ص ۲۱۳؛ آیندگان، ش ۳۲۳۷، ص ۳).

در بیست‌وسوم مهرماه حدود ۱۵۰ نفر از فرهنگیان قزوین با حضور در اداره آموزش و پرورش اقدام به اعتصاب نشسته نمودند که دو هفته به طول انجامید. آنان طی قطعنامه‌ای ۲۲ ماده‌ای خواسته‌های خود را که مبنی بر لغو حکومت نظامی، آزادی زندانیان سیاسی، عدم دخالت قوای نظامی در فضای آموزشی و ... بود به اطلاع وزیر آموزش و پرورش

رساندند (شیرخانی، ۱۳۸۸، ص ۲۴۳، ۲۳۷-۲۳۵). فرهنگیان تاجکستان نیز در قطعنامه شماره یک خود علاوه بر اعلام همبستگی با معلمان متحصن و ذکر خواسته‌های سیاسی خود مانند اجرای کامل قانون اساسی، آزادی زندانیان سیاسی، محاکمه عاملین حوادث خونین اخیر و برداشتن دستگاه استراق سمع از کلاس‌ها (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۱۲۸، ۱۲۵، ۶۳). مواردی را در جهت رفاه مردم و عمران و آبادی منطقه تاجکستان؛ همچون: تبدیل بخش تاجکستان به شهرستان؛ ایجاد بیمارستان و زایشگاه؛ استفاده از آب سد طالقان جهت مشروب بودن زمین‌های زراعی تاجکستان؛ پاک‌سازی ادارات از افراد ناپاک را در قطعنامه خود ذکر کردند (همان، ج ۴، ص ۱۲۴). ساواک در گزارشی، سعید جوادی، پرویز طاهرخانی، شیخ‌حسن طاهرخانی، دبیری و میری از فرهنگیان تاجکستان را محرکین اصلی جذب معلمان و دانش‌آموزان مدارس به جریان انقلاب معرفی کرد (همان، ص ۲۲۰-۲۱۵). در همین زمان دانش‌آموزان «دبیرستان شاه‌دخت»، «محمدرضا شاه پهلوی» و «شهیدی» اعلامیه‌ای در پشتیبانی از امام خمینی توزیع و سپس اسامی دبیرستان‌های فوق را به ترتیب به «محبوبه متحدین»، «مهندس علی میهن دوست» و «مجید شریف واقفی» تغییر دادند (همان، ۱۲۳، ۵۲، ۴۳). تغییر نام مدارس، خیابان‌ها و میادین شهرها به وسیله مبارزین از جمله فعالیت‌های اجتماعی فراگیر بود که در ماه‌های پایانی منتهی به انقلاب در جهت شکستن مشروعیت رژیم پهلوی صورت می‌گرفت. دانش‌آموزان با آگاهی و درک از معانی نام و تصاویر خاندان پهلوی بر دیوار مدارس و ادارات، اقدام به پاره کردن آن‌ها از سطح شهر و صفحات نخست کتاب‌های درسی می‌نمودند. به باورگی روشه، حساسیت به آگاهی یافتن معانی چیزهایی که در محیط اطراف کنشگر وجود دارد از ویژگی‌های اصلی یک کنش اجتماعی به شمار می‌رود (روشه، ۱۳۷۶، ص ۵۶).

در روز بیست و پنجم مهرماه دانش‌آموزان دبیرستان شاهدخت در یک گروه ۶۰۰ نفری اقدام به تظاهرات نمودند که در نتیجه‌ی آن ۹ نفر از جلوداران دستگیر شدند (گزارش شماره ۸ مورخه ۵۷/۷/۲۵). چهار روز بعد به ناگاه خبری در همدان پخش شد، مبنی بر این که یکی از مأمورین شهربانی همدان بنام سرگرد هاشمی رفتاری منافی عفت با یکی از دانش‌آموزان دختر که در جریان تظاهرات دستگیر شده، داشته و همین مسئله باعث شده بود دانش‌آموز (محبوبه اردکانی) پس از آزادی خودکشی نماید (بولتن خبرگزاری پارس، ش ۲۱۹، ص ۶). به دنبال این حادثه فرهنگیان، دانش‌آموزان و اقشار مختلف مردم در روز سی‌ام مهرماه تظاهرات گسترده‌ای را در همدان به راه انداختند که به شهادت ۳ نفر و مجروح شدن بیش از ۲۰ نفر انجامید (آیندگان،

۳۲۴۷، ص ۱۱). خیزش دانش‌آموزان همدان تاثیر شگرف بر فراگیرشدن حرکت دانش‌آموزی و مردمی در استان و کشور گذاشت (مومن، ۱۳۹۸، ص ۷۲، ۱۰۸). روزنامه اطلاعات در گزارش روز دوم آبان نوشت که در دبیرستان محمدرضاشاه قزوین، دانش‌آموزان برای آموزش روح شهدای سی‌ام مهر همدان دعا کرده و پس از اقامه نماز جماعت دست به تظاهرات زدند (ش ۱۵۷۴۲، ص ۲۲). فرهنگیان و دانش‌آموزان تاکستان نیز برای یک هفته اعتصاب نموده و در آبیگ نیز با بیان شانزده مورد خواسته‌هایشان از رفتن به کلاس خودداری و اعلام نمودند چنانچه تا ۲۱ آبان‌ماه به خواسته‌هایشان عمل نشود، به مدت نامحدود به اعتصاب ادامه خواهند داد (آیندگان، ۳۲۴۸، ص ۱۶). گستردگی اعتصابات دانش‌آموزی باعث تعطیلی کلیه مدارس قزوین از سوی آموزش و پرورش از دوم آبان تا مدت نامعلوم گردید (کیهان، ش ۱۰۵۹۵، ص ۱؛ رستاخیز، ش ۱۰۴۷، ص ۳).

پیشگامی فعالیت‌های اعتراضی معلمان و دانش‌آموزان از آغاز شتاب‌گیری جریان انقلاب به وضوح در اسناد برجای مانده سازمان ساواک قابل مشاهده است. درحالی‌که اکثر ادارات، کارخانجات و مراکز تولیدی و صنعتی در حالت عادی به سر می‌بردند، دبیرستان‌ها و مدارس قزوین تعطیل و معلمان در حالت اعتصاب بودند. فرهنگیان منطقه بوئین‌زهرا در هشتم آبان به تحریک دو نفر به نام‌های عنایت‌الله صیاد و امینی دست از کار کشیده و به اعتراضات پیوستند. آنان در قطعنامه‌ای ۱۹ ماده‌ای همبستگی خود را با سایر فرهنگیان کشور اعلام و اذعان نمودند که تا به درخواست‌های آنان رسیدگی نشود از رفتن به کلاس خودداری خواهند کرد (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ج ۴، ص ۱۶۶-۱۶۵، ۱۳۲، ۱۲۱؛ انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، ۱۳۸۳، ج ۱۴، ص ۵۶۹). آموزش و پرورش منطقه بوئین‌زهرا برای شکست تحصن و ایجاد تفرقه در بین معلمان با صدور بخشنامه‌هایی از معلمان استمداد نمود که در سر کلاس‌های درس خود حضور یابند (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۱۸۵-۱۸۴). اما معلمان به خواسته رئیس آموزش و پرورش وقعی ننهادند.

در روز نوزدهم آبان‌ماه مردم مجسمه محمدرضاشاه در وسط شهر قزوین را پایین آوردند (بولتن رادیوتلوویزیون ملی ایران، ش ۱۸۸، ص ۳۴). گسترش تظاهرات، واکنش شهرداری و شورای هماهنگی را در پی داشت. آنان در صورت جلسه‌ای، معلمان و دانش‌آموزان معترض و متحصن را به محرومیت‌های یکساله از تحصیل و تدریس تهدید کردند (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۱۵۷-۱۵۸، ۱۷۲). طبق برآورد سازمان امنیت

از بین ۱۶۰ مدرسه فعال در سطح شهر قزوین، حدود ۱۰ تا ۱۲ مدرسه مبادرت به اعتصاب می‌نمودند که در این بین دبیرستان محمدرضاشاه که نزدیک به ۶۰۰ دانش‌آموز نخبه داشت از فعال‌ترین مدارس مبارز سطح شهر بود (عبادی، ۱۳۸۹، ص ۷۳). سازمان امنیت در ابلاغیه‌ای به رئیس اداره آموزش و پرورش برای کنترل بیشتر و خشی کردن تحرکات معلمان راهکارایی را پیشنهاد نمود. در این ابلاغیه آمده است:

۱. این‌گونه افراد ابتدا شناسایی گردیده، سپس اسامی‌شان به مسئولین آموزش و پرورش اعلام تا از آن طریق تذکر داده بشود و تاکید گردد متوجه اعمال خلاف خودشان باشند که اقدامات تحریک‌آمیزشان از نظرها پوشیده نیست و ادامه این روند احتمالاً در آینده اثر سوئی روی سوابق خدمتی آنان خواهد گذاشت.

۲. در صورتی‌که افراد مجدداً به تحریکات و تبلیغات سوء خود ادامه دادند، لیست آنان تهیه و اعلام گردد و از طریق وزارت خانه مربوط نسبت به ادامه خدمتشان در کادر آموزشی تجدیدنظر شود.

۳. چنانچه اقدامات غیرقانونی و فعالیت مضره عده‌ای از فرهنگیان فوری بوده باشد، اعمال رویه‌های بند ۱ و ۲ در موردشان مؤثر نخواهد شد، ترتیبی داده شود با تهیه مدارک و دلایل محکمه‌پسند، تعقیب قانونیشان با رعایت دستورالعمل صادره اقدام گردد (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۲۰۱).

اقدامات شورای هماهنگی و سازمان اطلاعات نتوانست روحیه مبارزجویی معلمان و دانش‌آموزان را تضعیف کند. اعتراضات با شدت بیشتری نسبت به گذشته ادامه پیدا کرد و هر روز بر تعداد مدارس می‌پیوستند، افزوده می‌شد.

با ورود به ایام سوگواری ماه محرم-یازدهم تا بیست‌ویکم آذرماه- فرمانداری نظامی قزوین، سرتیپ نعمت‌الله معتمدی در گزارش خود به سازمان ساواک زنجان؛ وضعیت قزوین را «به مثابه‌ی یک انبار باروت» عنوان نمود (همان، ص ۳۲۲). روحانیت قزوین طی اطلاعیه‌ای بنا بر دستور امام خمینی مبنی بر اینکه «اقامه مجالس سوگواری مستقل بوده و منوط به اجازته‌ی شهربانی و یا سازمان خرابکار به اصطلاح امنیت نمی‌باشد» (صحیفه امام، ۱۳۸۹، ج ۵، ص ۷۷). اقدام به برگزاری مجالس عزاداری دهه‌ی اول محرم نمود. معتمدی جهت خشی‌سازی حرکت‌های انقلابی و جلوگیری از تجمعات دانش‌آموزی، طبق اطلاعیه شماره دوازده، کلیه دبستان‌ها و مدارس راهنمایی شهر را به مدت یک هفته تعطیل کرد (انقلاب اسلامی به روایت

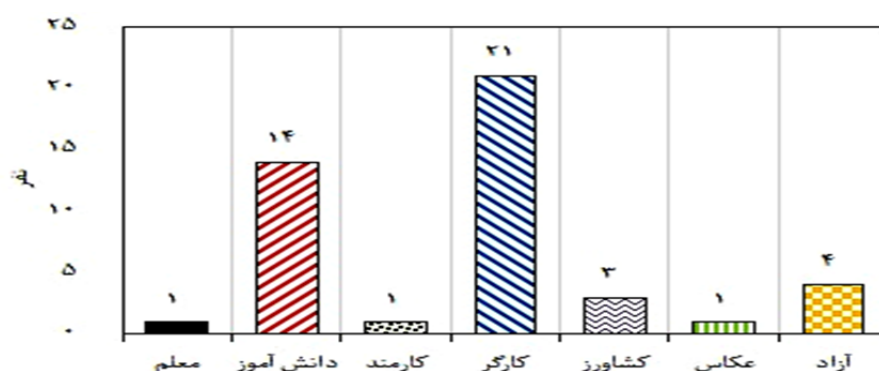
اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۳۱۰). با این وجود، فعالیت‌های انقلابی در ایام محرم، تبدیل به یک خواست جمعی گردید. همه‌گیری جنبش و به کار بردن عنوان «جوانان» برای معترضان، عملاً امکان تفکیک فعالیت سیاسی معلمان و دانش‌آموزان را با سایر نیروهای اجتماعی کنشگر با مشکل روبرو می‌کند. بی‌شک خیل عظیمی از اجتماعات یازده هزارنفری در مسجدشاه در روز شانزدهم آذرماه و تجمع پنجاههزار نفری در صحن امامزاده حسین در روز نوزدهم آذر متشکل از معلمان و دانش‌آموزان بوده است (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، ۱۳۸۳، ج ۱۹، ص ۳۵۸، ۳۸).

روزهای تاسوعا و عاشورا به فراندومی علیه سلطنت بدل شد و «کل مشروعیت سلطنت را زیر سوال برد» (استمپل، ۱۳۷۷، ص ۲۱۳). از ساعت ۱۰:۳۰ صبح روز تاسوعا حدود سی تا پنجاههزار نفر دست به یک راه‌پیمایی طویل در سطح شهر زدند (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۳۳۶، ۳۳۴). در این زمان همه سازمان‌ها و انجمن‌های مخالف برای سوق دادن طرفدارانشان به کنش انقلابی، تحت تاثیر استقامت و مبارزه‌طلبی امام خمینی قرار گرفته بودند (نک؛ همان، ص ۳۵۷).

۶. دانش‌آموزان قزوینی و گسترش گفتمان انقلابی

مبارزه‌جویی رویکردی بود که از آغاز نهضت امام خمینی در سال ۴۲ در ادبیات سیاسی مبارزان رایج بود اما با گسترش نهضت انقلابی و از دی‌ماه سال ۱۳۵۶ شعار «از جان خود گذشتیم با خون خود نوشتیم یا مرگ یا خمینی» به‌مثابه بخشی از خودانگاری جنبش اسلام‌گرا برگزیده شده و یکسال بعد عملاً در سراسر کشور قابل مشاهده بود. در روز ششم دی‌ماه ۱۳۵۷، چهار پسرعمو به نام‌های محمدحسین، احمد، ابوالفضل و مصطفی محمودیان در درگیری با ماموران هنگ ژاندارمری بر اثر اصابت گلوله به شهادت رسیدند (همان، ص ۴۰۱، ۳۹۸؛ قزوین ۵۷، ۱۳۹۲، ص ۱۰۵). مراسم تدفین شهیدان محمودیان با تظاهرات عظیمی در روز هفتم برگزار گردید. مردم شعارهای «مرگ بر شاه»، «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» سر می‌دادند. در پی درگیری مأمورین فرمانداری نظامی و تیراندازی به مردم، ۶ نفر به اسامی عباس بالو، غلامرضا آقاکاشی، محمدرضا عباسی دانش‌آموز کلاس اول متوسطه رشته انسانی، ابوالقاسم گروسی دانش‌آموز کلاس اول راهنمایی، ابوالفضل علیجانی دانش‌آموز مقطع متوسطه و محسن میرزایی کشته و ۶۷ نفر از تظاهرکنندگان مجروح گردیدند (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۴۰۱؛ قزوین ۵۷، ۱۳۹۲، ص ۷۷-۷۸، ۸۴؛ فرهنگ اعلام شهداء

قزوین، ۱۳۹۲، ص ۱۸۹، ۲۵۲). در ادامه درگیری یکی از درجه‌داران ارتش به نام حسین کربلایی محمد با ماشین جیب چند تن از دانش‌آموزان کودک را که در خیابان پادگان در صف خرید نفت ایستاده بودند و تحت تاثیر جمعیت معترض، شعار «مرگ بر شاه» و «دروود بر خمینی» می‌دادند را زیر گرفت که به شهادت چهار دانش‌آموز به اسامی امیر ارّه‌ساز سیزده‌ساله، حمید اعرابی شش‌ساله، افسرعباسی و زهرا کلانتری ده‌ساله و زخمی شدن عده دیگر انجامید (همان، ص ۱۹۰، ۹۳، ۲۶، ۱۷؛ گزارش دادرسی انقلاب اسلامی قزوین).

نمودار فراوانی گروه‌بندی مشاغل شهدای استان قزوین در سال های ۵۷-۱۳۵۶

(انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳؛ قزوین ۵۷، ۱۳۹۲

فرهنگ اعلام شهداء قزوین، ۱۳۹۲، صفحات مختلف)

نمودار فوق حضور گسترده دانش‌آموزان در فعالیت‌های انقلابی و پذیرش گفتمان شهادت‌طلبی را نشان می‌دهد. ۱۴ نفر از ۴۵ شهید دو سال منتهی به انقلاب در قزوین، دانش‌آموز بودند این در حالی است که گستردگی فراوانی قشر کارگر به خاطر حضور طیف وسیعی از مشاغل صنعتی و خدماتی همچون؛ مغازه‌دار، نانوا، برنج‌فروش، راننده، جعبه‌ساز، جوشکار، بنا، تکنسین کارخانجات صنعتی و کارگر ساده در آن است. درصد فراوانی شهادت کودکان دبستانی و نوجوانان دبیرستانی - ۴۲/۱ درصد - به نوبه‌ی خود شاهد دیگری بر مدعای پیشگامی دانش‌آموزان قزوین در جریان انقلاب می‌باشد.

جدول متقاطع فراوانی و درصد گروه‌های سنی شهدای قزوین در سال‌های ۵۷-۱۳۵۶

شاخص‌های آماری		گروه بندی سنی افراد
درصد	فراوانی	
۶/۶	۳	۰-۱۰ سال
۳۵/۵	۱۶	۱۱-۲۰ سال
۳۱/۱	۱۴	۲۱-۳۰ سال
۸/۸	۴	۳۱-۴۰ سال
۱۳/۳	۶	۴۱-۵۰ سال
۴/۴	۲	۵۱-۶۰ سال
۱۰۰	۴۵	مجموع

در دی‌ماه ۱۳۵۷ اوضاع سیاسی کشور به شدت شکننده شده بود. تعداد زیادی از دانش‌آموزان و معلمان در دوران زمامداری دولت از هاری به شهادت رسیده بودند. برخورد قهرآمیز حکومت، جرقه اعتراض دیگری بود. کشتار باعث پیوستن خیل عظیمی از معترضان منفعل به جریان انقلاب بود. دانش‌آموز متدین دبیرستانی می‌گفت: «وقتی دو نفر شهید شدند، ترسمان ریخت» (کرزمن، ۱۳۹۹، ص ۲۴۸). بانوی مبارزی اذعان می‌کرد که با تحریک و تشویق همسرش از خانه بیرون آمده و برای اولین بار در تظاهرات شرکت نموده است و پس از آن که ترسش فروکش نموده، به تنهایی و یا با به همراه فرزندانش در تظاهرات شرکت می‌کرده است (مصاحبه با خانم فاطمه حاجی امیری، ۱۴۰۰).

تظاهرات در روزهای هشتم و نهم دی‌ماه همزمان با تشییع شهدای روزهای گذشته در سطح شهر قزوین با حضور گسترده اقشار مختلف ادامه یافت. معترضان علاوه بر دادن شعارهای ضد حکومتی، یک سینما و چند شعبه بانک را تخریب و به آتش کشیدند (شیرخانی، ۱۳۸۸، ص ۲۸۶). روزهای دهم و یازدهم در پی شایعه انتقام مردم از نیروهای نظامی، شدت عمل ماموران رژیم به نهایت خود رسید. محمدحسین خاکساران از مبارزین انقلاب در خاطرات خود اذعان می‌کند که «در سطح شهر شایعه شده بود که مردم به تلافی کشته‌های روزهای اخیر، می‌خواهند تعدادی از افسران را بکشند» (۱۳۸۹، ص ۳۹). مبارزی دیگر اشاره می‌کند که مردم شعار می‌دادند: «امشب ارتشی می‌کشیم» (اصغرزاده، ۱۳۸۹، ص ۶۲). در پی این شایعه، ماموران حکومت نظامی با تانک به شهر حمله نموده و بیش از ۲۰۰ مغازه را تخریب و یک پاساژ را به آتش کشیدند. در درگیری مردم با ماموران حکومت نظامی، کبری وحیدی قزوینی

معلم دبستان دخترانه نهاوندی در خیابان راه آهن، در پشت بام خانه و حسین گروسی دانش آموز سال سوم راهنمایی در خیابان عبید زاکانی بر اثر اصابت گلوله به شهادت رسیدند (فرهنگ اعلام شهداء قزوین، ۱۳۹۲، ص ۳۱۹، ۲۵۱). شدت خشونت و درگیری نظامیان در برخورد با مردم در گزارش شماره ۱۸۶۰/م داداش زاده، فرمانداری قزوین به تیمسار سرلشکر فرجادی استانداردی زنجان مشهود است. وی در خصوص اتفاقات روز یازدهم اذعان نمود: «شهر قزوین درست به مثابه یک شهر جنگ زده است. آثار خرابی و نابسامانی در تمامی آن هویدا است. ترس و وحشت به شدت مردم را تهدید می کند... هیچ مغازه ای باز نیست و خدمات شهری ابداً قابل انجام نمی باشد» (انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۴۲۴). در پی انتشار اخبار کمبود مواد غذایی در سطح شهر، کامیون های حامل مواد غذایی و دارویی از سایر شهرها وارد قزوین گردید (س.ش ۲۵/۳۸۱۹- ۵۷/۱۰/۱۴).

درگیری نیروهای امنیتی با مردم و شهیدشدن تعداد زیادی از مردم در قزوین و سایر شهرهای ایران باعث شد که امام خمینی با صدور اعلامیه ای به مناسبت کشتار فجیع مردم در شهرهای قزوین، کرمانشاه و مشهد؛ شاه را عامل مستقیم قتل عام مردم اعلام نمود و به همین مناسبت روز دوشنبه هیجدهم دی ماه را روز عزای عمومی اعلام کرد (صحیفه امام، ۱۳۸۹، ج ۵، ص ۳۵). به دنبال آن بخش عمده ای از مردم معترض از مسجدشاه تا امامزاده حسین دست به تظاهرات زدند. آنان خواهان برقراری جمهوری اسلامی و استقرار آزادی بودند. ناتوانی دولت از هاری در کنترل اعتراضات و اعتصابات، شاه را ملزم به روی کار آوردن یک دولت ملی تحت ریاست شاپور بختیار نمود. با روی کار آمدن دولت بختیار شاهد کاهش سرکوب معترضان و موافقت دولت با راهپیمایی در سطح شهر قزوین هستیم (س.ش ۲۵/۳۸۲۸ - ۵۷/۱۰/۱۸). فرهنگیان قزوین در دوران نخست وزیری بختیار در قالب رفتار سیاسی و با انتشار قطعنامه ای مخالفت خود را با انتخاب محمدمامین ریاحی به عنوان وزیر آموزش و پرورش اعلام و اذعان نمودند که از دستورات وی پیروی نخواهند کرد (آیندگان، ش ۳۲۶۵، ص ۴).

در روز بیستم دی ماه سازمان اطلاعات و امنیت قزوین در گزارشی، لیست اخلال گران و عناصر مخالف حکومت پهلوی در قزوین را در سند شماره ۲۶۵۸/۲۳ ه اعلام نمود که در بین آنان اسامی دانش آموزان و معلمان ذیل به چشم می خورد:

گرایش	سمت	نام
مذهبی	دانش آموز	۱. ابوالفضل خوئینی‌ها؛ ۲. ابراهیم اصفهانی؛ ۳. محمدکاظم عمارزاده؛ ۴. محترم چیتگرزاده؛ ۵. مریم ایزدپناه
مذهبی	دبیر	۱. قدرت‌الله چگینی؛ ۲. محمد محمدرضایی؛ ۳. رمضانعلی طاهرخانی؛ ۴. جمشیدی

(انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، ۱۳۹۳، ج ۴، ص ۴۶۹-۴۶۳).

دانش‌آموزان در کنار معلمان و تحت تاثیر بیانیه‌های امام خمینی به فعالیت‌های سیاسی خود تا سقوط نهایی رژیم پهلوی ادامه دادند (برای آگاهی از بیانیه‌ها و مصاحبه‌های امام خمینی در خصوص ادامه مبارزه تا سقوط شاه نک: صحیفه امام، ۱۳۸۹، ج ۵ و ۴/صفحات مختلف). آنان تا آخرین لحظات با خون خود، جریان مبارزه را زنده نگه داشتند. گروهی از دانش‌آموزان جهت اعلام همبستگی با دانش‌آموزان مبارز شهری تلاش می‌کردند تا از روستاهای اطراف خود را به اعتراضات در شهر برسانند. این امرگاهی حوادث غیرمترقبه‌ای برای آنان در پی داشت. محمدهادی و مهدی نانکلی، دانش‌آموزان سال دوم راهنمایی که به همراه میرزاعلی نانکلی از روستای جنت‌آباد به سمت قزوین جهت شرکت در تظاهرات روز نوزدهم بهمن در حرکت بودند، در راه دچار سانحه رانندگی شده و به شهادت می‌رسند (فرهنگ اعلام شهداء قزوین، ۱۳۹۲، ص ۳۰۲).

بنابراین آنچه از مطالعه اسناد و گزارشات موجود برمی‌آید حضور فعال و پیشگامی معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین و مناطق اطراف آن در جریان انقلاب است. از سال ۱۳۵۶ به بعد همزمان با اوج‌گیری اعتراضات و جبهه‌گیری‌های امام خمینی به عنوان رهبر انقلاب، معلمان و دانش‌آموزان بیش از هر گروه اجتماعی دیگری در هر شکل از فعالیت‌های اعتراضی و انقلابی علیه رژیم پهلوی شرکت داشتند.

۷. نتیجه‌گیری

در تاریخ تحولات سیاسی ایران شاهد نقش پررنگ رهبری و اندیشه مذهبی در شکل‌یابی رفتارهای سیاسی و اجتماعی هستیم. در انقلاب ایران نیز، مذهب شیعه نقش بنیادین دارد و در کنار مواضع سیاسی امام خمینی به عنوان رهبر انقلاب، راهنمای عمل مبارزان را فراهم کرده بود. مواضع سیاسی امام خمینی با تکیه بر گفتمان شیعی، قشر معلم و دانش‌آموز را در مرکز

واکاوی کنش صنفی - سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۲۶۳

حرکت‌های انقلابی قرار داده و از طریق همبستگی با سایر گروه‌ها و نهادهای مذهبی - انقلابی به فعالیت‌های گسترده آنان جهت انجام کنش فراگیری انقلابی رسمیت می‌داد.

به‌مانند اکثر شهرهای کشور، معلمان و دانش‌آموزان شهر قزوین نیز جهت انسجام و اقدام یک کنش انقلابی فعالیت‌های گسترده و متنوعی را در سطح شهر، بخش‌ها و روستاهای اطراف به اجرا درآوردند. آن‌ها اولین افرادی بودند که جذب محافل انقلابی گردیده و ستون اصلی تظاهرات و درگیری‌های سخت را شکل دادند. آنان نقش تاثیرگذار در تکثیر و توزیع اعلامیه‌های امام و برپایی تجمعات داشتند و در همه صحنه‌ها حاضر بودند. به دلیل منزلت اجتماعی که در میان قشرهای مختلف جامعه داشتند، با رفتار سنجیده و هدفمند، همچون شبکه‌های ارتباطی گسترده، سایر اقشار منفعل جامعه را به جریان انقلاب و فراگیر شدن گفتمان اسلام انقلابی نزدیک کردند.

فعالیت‌های اعتراضی از سوی دانش‌آموزان با بازگشایی مدارس در مهرماه ۱۳۵۷ روند پرشتابی به خود گرفت. دانش‌آموزان با اقداماتی چون فرار از مدرسه، نگارش انشاءهای انتقادی، پخش اعلامیه در کلاس، به سرقت بردن دستگاه‌های پلی‌کپی، تخریب بانک‌ها و غیره دست به فعالیت فردی می‌زدند. آنان که خود را بخشی از یک جنبش بزرگ‌تر اعتراضی می‌دانستند، به شیوه‌های گوناگون اقدام به نافرمانی نموده و در فعالیت‌های انقلابی خشونت‌آمیز و مسالمت‌آمیز در سطح شهر شرکت کردند. اغلب در پایان ساعت‌های درس، تحت تاثیر مواضع سیاسی امام و دیگر رهبران مذهبی شهر تظاهرات گوناگون خیابانی به راه می‌انداختند. گاهی بازار را می‌بستند و در زدوخوردهای خیابانی با نیروهای امنیتی شرکت کرده و بستر خیابان‌ها را با شهادت خود رنگین نمودند. طبق ارقام موجود، از ۴۵ شهید دو سال منتهی به انقلاب در قزوین، ۱۴ نفر از قشر دانش‌آموز و یک معلم بودند که بیانگر حضور فعال قشر معلم و دانش‌آموز در کنش عملی - انقلابی است.

کتاب‌نامه

الف. اسناد

بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین، سند شماره ۲۵/۳۸۲۸ مورخه ۵۷/۱۰/۱۸.

بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین، سند شماره ۲۵/۲۵۳۴ مورخه ۵۷/۱۰/۳.

بایگانی اسناد حوزه هنری قزوین، سند شماره ۲۵/۳۸۱۹ مورخه ۵۷/۱۰/۱۴.

۲۶۴ جستارهای تاریخی، سال ۱۵، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

بایگانی بنیاد شهید و امور ایثارگران استان قزوین، گزارش دادسرای انقلاب اسلامی قزوین در خصوص حادثه ۷ تیرماه ۱۳۵۷ قزوین.

گزارش شماره ۸ فرمانداری نظامی قزوین و حومه به تیمسار فرمانداری نظامی تهران و حومه، ۵۷/۷/۲۵. انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، (۱۳۸۳)، کتاب چهاردهم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.

انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، (۱۳۷۸)، کتاب ششم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.

انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، (۱۳۸۲)، کتاب سیزدهم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.

انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، (۱۳۸۱)، کتاب یازدهم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.

انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک، (۱۳۸۴) کتاب نوزدهم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.

انقلاب اسلامی به روایت اسناد ساواک استان قزوین، (۱۳۹۳)، کتاب اول تا چهارم، چاپ دوم، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی.

مساجد استان قزوین به روایت اسناد ساواک، (۱۳۹۵)، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.

ب. مأخذ

آبراهامیان، یرواند، (۱۳۷۸)، ایران بین دو انقلاب؛ از مشروطه تا انقلاب اسلامی، ترجمه کاظم فیروزمند و دیگران، چ ۲، تهران: مرکز.

آموزگار شرف، (۱۳۹۷)، زندگی نامه شهید سید محمدجواد شرافت، به کوشش محمد رحیمی، تهران: انتشارات سوره مهر.

استمیل، جان. دی، (۱۳۷۷)، درون انقلاب ایران، ترجمه منوچهر شجاعی، تهران: رسا.

بشیریه، حسین، (۱۳۷۶)، جامعه شناسی سیاسی، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی، چاپ سوم، تهران: نشر نی.

بیگدلو، رضا، (۱۳۹۷)، جریان های فرهنگی ایران معاصر (۱۳۵۷-۱۳۴۰)، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

واکاوی کنش صنفی - سیاسی معلمان ... (یاسر کریمی گیلایه و دیگران) ۲۶۵

پایون، فرانسیس فاکس، ریچارد کلووارد، (۱۳۹۳)، «ساختارمندی اعتراض»، در جنبش‌های اجتماعی (مفاهیم حیاتی در جامعه‌شناسی) ج ۱، جف گودوین و جمیز جاسپر، ترجمه سعید حاجی ناصری، فرید حسینی مرام، تهران: نشر میزان.

تیلی، چارلز، (۱۳۸۸)، از بسیج تا انقلاب، ترجمه علی مرشدی‌زاد، چ دوم، تهران: پژوهشکده امام خمینی. صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی، (۱۳۸۹)، جلد ۱ و ۵، چ پنجم، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).

شیرخانی، علی، (۱۳۸۸)، انقلاب اسلامی در قزوین، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

صافی، احمد، (۱۳۹۲)، سازمان و قوانین آموزش و پرورش ایران، تهران: سمت.

دبیرسیاقی، سیدمحمد و ابراهیم صفاری، (۱۳۸۱)، تاریخچه فرهنگ و مدارس سرزمین قزوین؛ بر مبنای تعلیمات نوین، جلد ۲، تهران: انتشارات حدیث امروز.

دلآوری، ابوالفضل، (۱۳۹۰)، جامعه‌شناسی تحولات ایران از انقلاب مشروطه تا قیام خرداد ۱۳۴۲، تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.

دیویی، جان، (۱۳۲۶)، مدرسه و شاگرد، ترجمه مشفق همدانی، تهران: شرکت سهامی چاپ کیهان.

روشه، گی، (۱۳۷۶)، جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز، ترجمه عبدالحسین نیک‌گوهر، تهران: تیبان.

قزوین ۵۷، (۱۳۹۲)، به کوشش حسن شکیب زاده، قزوین: دانش امروز.

کرزمن، چارلز، (۱۳۹۹)، انقلاب ناندیشیدنی در ایران، ترجمه محمد کریمی، تهران: سوره مهر.

گر، تد. رابرت، (۱۳۷۷)، چرا انسان‌ها شورش می‌کنند، ترجمه علی مرشدی‌زاد، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.

مؤمن، ابوالفتح، (۱۳۹۸)، خیزش دانش‌آموزی؛ واکاوی قیام دانش‌آموزان همدان در سی‌ام مهر ۱۳۵۷، تهران: انتشارات سفیر اردهال.

هانتینگتون، ساموئل، (۱۳۹۶)، سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه محسن ثلاثی، چ ششم، تهران: علم.

ج. روزنامه‌جات

بولتن خبرگزاری پارس، ۱۳۵۷

بولتن رادیوتلوویزیون ملی ایران، ۱۳۵۷.

روزنامه آیندگان، ۱۳۵۷.

روزنامه اطلاعات، ۱۳۵۷.

روزنامه پیغام امروز، ۱۳۵۷.

۲۶۶ جستارهای تاریخی، سال ۱۵، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

روزنامه رستاخیز، ۱۳۵۷.

روزنامه کیهان، ۱۳۵۷.

د. مصاحبه‌ها

مصاحبه با امیرعبادی، (۱۳۸۹)، مندرج در مجله سوره قزوین، شماره ۲.

مصاحبه با حسن اصغرزاده، (۱۳۸۹)، مندرج در مجله سوره قزوین، شماره ۲.

مصاحبه با خانم شکوه‌فر، (۱۳۹۲)، مندرج در مجله سوره قزوین، شماره ۴.

مصاحبه با زهرا عبدالرزاقی، (۱۳۸۹)، مندرج در مجله سوره قزوین، شماره ۲.

مصاحبه با فاطمه حاجی‌امیری، (۱۴۰۰)، مندرج در حسن شکیب‌زاده، آینه صبوری، قزوین: انتشارات شکیب زاده.

مصاحبه با قاسم حق‌شناس، (۱۳۹۵)، مندرج در پایان‌نامه «نقش فرهنگیان شهرستان قزوین در پیروزی انقلاب اسلامی ایران»، زهرا زارعی، استاد راهنما دکتر محسن بهشتی‌سرشت، دانشگاه غیرانتفاعی البرز.

مصاحبه با محمدحسین خاکساران، (۱۳۸۹)، مندرج در مجله سوره قزوین، شماره ۲.